

Ritva Keppo

Professionalismista ja sen kritiikistä

Keppo, Ritva, Professionalismista ja sen kritiikistä (On professionalism and its critique). Kirjastotiede ja informatiikka 6 (2): 61–66, 1988.

The concept of professionalization is discussed from the point of view of the trait model of professionalism. According to this model theoretical knowledge basis, service ideal, professional culture an internal control as well as occupational autonomy are the central features that support the status of acknowledged professions. The critique directed toward the ideology of professionalism and the trait model is described and alternative models, namely the functionalist model and the approach deriving from the study of occupational power are presented.

Address: Puistotie 3 B 11, SF-47200 Elimäki.

Ammatillisuus- eli professionalismikeskustelua on käyty 1900-luvun alusta asti ja se on ollut painotukseltaan angloamerikkalaista. Keskustelua on hallinnut ammatillistumisen perinteinen näkökulma, ns. piirremalli (*the trait model of professionalism*) aina viime vuosikymmeniin asti. Kuitenkin vähitellen on alettu esittää kritiikkiä toisaalta ammatillistumisen piirremallia ja toisaalta professiokulttuuria ja sen arvoja kohtaan. Tämän katsauksen tarkoituksena on esitellä sosiologian piirissä käytyä keskustelua tueksi kirjasto- ja informaatiopalvelualan ammatillisuuskeskustelulle.

Professionalismi ja ammatillistumisen piirremalli

Ammatillistumiskäsitteen avulla on lähestytty ammattirakenteiden muutosta ja analysoitu ammattien kehitysprosessesja. Piirremalli määrittelee ammatillistumisen professionaaliseen statukseen pyrkivän ammatin ideologiaksi ja aktiviteeteiksi. Se on prosessi, jossa ammattikunta omaksuu profession (ammatillistuneen ammatin) ominaisuuksia tai läpäisee organisatiomuutoksia, jotka ovat professionaalisen statuksen ehtona. (Vollmer & Mills 1966; viii; Johnson 1977, 21–22).

Professionalismi nähdään lopputilana, jota eräät ammattikunnat tavoittelevat ja jonka toiset jo ovat saavuttaneet. Piirremallin mukaan kaikki ammatit voidaan sijoittaa ideaalityyppisten professioiden ja täysin organisoitumattomien ammattien väliselle jatkumolle. Olennaista on, miten paljon ammattikunnat ovat omaksuneet ideaalityyppisen profession piirteistä. (Winter 1983, 9; Johnson 1977, 22; Vollmer & Mills 1966, 21–22.)

Ideaalityyppisen profession kuvauksen perustana ovat länsimaisten yhteiskuntien ns. vanhat ammatit, ennen kaikkea lääkärin ja lakimiehen ammatit (Johnson 1977, 24; Kivinen 1984, 9). Käsitteen operationalisointi on vaihdellut paljon. Ammatillistumisen määrittelyn kirjavuutta kuvaa se, että erään tutkimuksen mukaan 21:ssä ideaalityyppisen profession ominaisuuksien kuvailussa esitettiin yhteensä 23 profession »ydinominaisuutta» (Johnson 1977, 23).

Sosiologisessa kirjallisuudessa esitetyt profession piirteet voidaan ryhmitellä neljäksi kokonaisuudeksi:

1. *Systemaattis-teoreettiseen tietoperustaan pohjautuva erikoistunut koulutus ja erityistietojen ja -taitojen hallinta*

Professiostatusta tavoittelevan ammattikunnan pyrkimyksenä on tieteellisen tutkimuksen

avulla luoda ja järjestää tietoa niin, että siitä muodostuu ammatin perusteiden organisoitu joukko. Ammatinharjoittajien erityistiedot ja -taidot perustuvat tieteellisessä koulutuksessa omaksutulle teoreettiselle tietopohjalle. Ammattitaidon ylläpitämisen ja kehittämisen vaatimus saatetaan kirjata ammattikunnan eettiseen koodistoon, mutta se kuuluu professiokulttuuriin ilman erillistä ilmaistua normilauseuttakin. Profession tietoperustaa luonnehtii ammatin erityisasemaa korostava »mysteeriin» luonne: ammatillinen tieto on vain rajoitetun ryhmän hallittavissa ja sovellettavissa. Ammatin ulkopuolisen yhteisön silmissä on saavutettava uskottavuus oman erityisalan tiedonhallinnassa. (Greenwood 1966, 11–12; Goode 1969, 277–278.)

Winter pitää juuri systemaattis-teoreettisen tietoperustan kehittymistä keskeisenä ammatillistumisprosessin kannalta. Sen avulla ammatti kehittyy teknisestä rutiinien soveltamisesta abstraktimmalle tasolle. Ammattikunnan sosiaalinen tunnustaminen riippuu useista seikoista, mutta tietoperustan institutionalisoituminen on olennainen ammatin arvostuksen lähde. (Winter 1983, 11, 14.)

2. Palvelusuuntautuneisuus ja kollektiiviseen idealismiin perustuva altruismi

Professioiden ammatinharjoittamisen perusperiaatteena on sosiaalisen hyvinvoinnin motiivi, jolla tarkoitetaan yhteisöön suuntautumista ja sen jäsenten tarpeiden tyydyttämistä. Ammattikunnalla on suoritettavaan yhteiskunnan toiminnan kannalta välttämätön, usein palvelutehtävä. Palvelun perustana on erikoiskoulutuksen tuottama tieto asiakkaan tarpeista ja niiden tyydyttämisestä. Yhteisö on tunnustanut profession auktoriteettiaseman ja antanut valtuutuksen ammattikunnan toiminnalle. Palvelun merkityksen perusteleminen on tärkeää, jotta ammatinharjoittamisen uskottavuus yhteisön silmissä säilyisi. (Professionalization . . . 1980, 29; Goode 1969, 277–279). Palvelulta edellytetään neutraaliutta ja puolueettomuutta. Tunteenomaisen sitoutumisen asiakkaan ongelmiin katsotaan vaarantavan asiakkaan palvelemista ja ammatinharjoittajien velvollisuuksien toteuttamista (Pellegrin 1976, 348).

3. Ammattikulttuuri ja ammattikunnan sisäinen kontrolli

Professioaseman saavuttaneilla ammateilla on

kehittynyt ammattikulttuuri ja vireä ammattikuntahenki. Ammattikulttuurilla ilmaistaan ammatin »sosiaaliset ääriviivat». Se välittyy ennen kaikkea koulutuksen aikana, jolloin ammattiin sosiaalistutaan ja sen arvot omaksutaan (Vollmer & Mills 1966, viii). Myös varsinainen ammatinharjoittaminen pitää yllä ammattikunnan sisäistä kiinteyttä, onhan ryhmällä samat menetelmät ja välineet työn ongelmien ratkaisemiseksi, sama ammattietikka ja samanlaiset ammatilliset päämäärät. Lisäksi ammatinharjoittajat usein työskentelevät yhdessä. (Professionalization . . . 1980, 67.)

Ammattijärjestöllä on keskeinen osuus ammattikulttuurin kehittämisessä ja vaalimisessa. Ammattijärjestö valvoo ammatinharjoittamisen »taso» erityisesti eettisen koodiston avulla, määrittelee ammatinharjoittajien pätevyysvaatimukset, kehittää koulutusta, säätelee ammattiin pääsyä toimilupien avulla sekä valvoo ammatinharjoittajien etuja ja oikeuksia yhteisössä (Carr-Saunders 1966, 5–7; Form & Huber 1976, 786; Winter 1983, 11–12.)

Professioita luonnehtii ammatillisten menettelytapojen säätelevä *ammattietikan* avulla, jonka keskeisenä ihanteena on asiakkaan palveleminen (Toren 1969, 142). Ammattietikka voi olla kirjoitettua tai kirjoittamatonta: normin olemassaolo ei edellytä sen sanoitettua ilmausta (Allardt 1983, 58). Eettinen koodisto on »sisäänrakennettuna» ammatinharjoittajissa ammattiin sosiaalistumisen tuloksena (Greenwood 1966, 14).

Ammattietikka määrittelee ammattikunnan pyrkimykset ja tavoitteet sekä jäsenten oikeudet ja velvollisuudet. Kollega- ja asiakassuhteiden lisäksi ammattieettinen koodisto säätelee myös ammattikunnan suhdetta yhteiskuntaan laajemmin: se heijastaa tapaa, jolla ammatinharjoittajat näkevät itsensä toteuttamassa palveluihannettaan yhteiskunnassa (Prentice 1984, 180). Myös lainsäädännöllä ohjaillaan ammattikuntien toimintaa, mutta siinä missä laki määrittelee ammatinharjoittamisen rajoissa sallitun toiminnan, eettinen normisto määrittelee, mikä on toivottavaa ammattikäytäntöä (Rosenqvist 1986, 19–20).

4. Auktoriteettiasema ja autonominen ammatinharjoittaminen

Ammatillisen itsekontrollimekanismin kehittyminen lisää ammattikunnan autonomiaa ja vähentää ulkopuolisesta yhteisöstä lähtöisin ole-

vaa kontrollia. Ulkopuolisen kontrollin torjumisella pyritään ammattikunnan itsenäisyyteen ammatillisten pyrkimysten toteuttamiseksi vaipaammin. Autonomiatavoitteista huolimatta yhteisöllä on merkittävä rooli ammatillistumisprosessissa: tarjotessaan ammatinharjoittamiselle lain suojan yhteisö tunnustaa ammatinharjoittajien asiantuntijuuden ja vahvistaa ammattikunnan monopoliasemaa. Auktoriteettiaseman myöntämiseksi yhteisön on vakuutettava siitä, että ammattikunta toimii yhteisön edun mukaisesti ja kykenee erikoistuneen tiedonhallintansa perusteella tarjoamaan asiakkailleen ainutlaatuisia palveluita, joilla asiakkaiden tarpeet tulevat tyydyttyiksi. (Greenwood 1966, 10–14; Asheim 1979, 230–234.) Kun ammatinharjoittamisen monopoli ja toimivallan alue on tunnustettu ja saanut lain suojan, ammatinharjoittaminen tulee luvalliseksi vain ammattikunnan jäsenille. Julkisen kritiikin sijasta ammatinharjoittajien toimia valvoo ammattikunnan sisäinen kontrolli. (Pellegrin 1976, 348; Professionalization . . . 1980, 29.)

Professionalismi-ideologian perusvastinpari on specialisoitunut asiantuntijakunta — passiivoinut asiakaskunta. Ammatinharjoittajan ja asiakkaan välillä on luottamussuhde: asiakas alistuu asiantuntijan auktoriteetin ja määräysvallan alaiseksi. Auktoriteettiaseman hyväksymisen perustana on maallikon riippuvuus ammatinharjoittajien asiantuntemuksesta sekä yhteiskunnan ammatinharjoittajille delegoimavaltta. Ammatinharjoittajien auktoriteettiasema on tuskin koskaan kuitenkaan ollut absoluuttinen; sitä ovat kaventaneet esimerkiksi muiden alojen asiantuntijat ja kansalaisryhmät. (Kivinen 1984, 10; Winter 1983, 21.)

Uhkana professioasemaa tavoittelevalle tai sen jo saavuttaneelle ammattikunnalle ovat kilpailevat ammattiryhmät, jotka laajentavat pätevyysaluettaan uhaten toisten ammattikuntien monopoliasemaa. Toimimista byrokraattisissa organisaatioissa on myös pidetty uhkana professioiden ammatinharjoittamisen autonomialle (Wilensky 1964, 146). Byrokraattisten organisaatioiden toimintaa ohjaavat ammattikunnan ulkopuolella määritellyt periaatteet, joihin omia ammatillisia arvojaan korostavien professioiden saattaa olla vaikea sopeutua (Vollmer & Mills 1966, 265–266).

Ammatillistumisen piirremallin yhteydessä on keskeisenä mielenkiinnon kohteena pidet-

ty profession luonteen ohella ammatillistumisen vaiheiden erittelyä: miten ja millaisissa olosuhteissa ammatti ammatillistuu? Ammatillistumisprosessin mallien laatimista, samoin kuin profession piirteiden kuvailua, leimaa subjektiivinen valikointi. Ammatillistumisprosessin kuvaukset koostuvat samoista elementeistä, mutta ne eivät ole yhteneviä. Toisaalta katsotaan, ettei ole ehdottomia vaiheita, jotka ammatin on läpäistävä ammatillistuaakseen (Goode 1961, 309), toisaalta esitetään, että ammatillistuminen noudattaa yleistä kaavaa ja sisältää vaiheet, jotka ammatillista statusta tavoiteleva ammatti käy lävitse (Vollmer & Mills 1966, 19). Empiiriset ammattikuntien tarkastelut eivät kuitenkaan ole tukeneet oletuksia yhtenäisen ammatillistumisprosessin olemassaolosta (Johnson 1977, 29).

Wilensky mukaan ammatillistumisprosessin ensimmäisenä vaiheena on ammatinharjoittamisen kokopäivätoimisuus. Hän pitää kehityksen seuraavina vaiheina koulutuksen kehittymistä, ammattijärjestön perustamista pätevien ammatinharjoittajien erottamiseksi epäpätevistä ja tiedotustoimintaa monopolivaatimuksen legitimoimiseksi. Viimeisenä laaditaan eettinen koodisto ammatinharjoittamisen varaamiseksi pätevyyden saavuttaneille, ammattikunnan sisäisen kilpailun hillitsemiseksi, asiakkaiden suojelemiseksi ja ammattikunnan palveluideaalin korostamiseksi. (Wilensky 1964, 142–145).

Ammatillistumisen piirremallissa ei ammatillistuneita ja ammatillistumattomia ammatteja eroteta jyrkästi toisistaan. Tämä heijastaa käsitystä ammattien vähittäisestä kehityksestä ideaalityyppisen profession mallin mukaisiksi. Usein käytetään nimitystä puoliammatillistunut ammatti (*semiprofession*) kuvaamaan kehitysvaiheessa olevaa ammattia, josta puuttuu yksi tai useampia ammatillistuneen ammatin ominaisuuksista tai ne eivät ole täysin kehittyneitä (Toren 1969, 144).

Puoliammatillistuneiden ammattien vallitsevia piirteitä ovat lyhyt koulutus, erikoistumaton tietoperusta, vähäinen sitoutuminen ammattiin ja ammattikunnan naisvaltaisuus. Ammatinharjoittajilla ei ole alan täyden tiedollisen hallinnan suoma arvovaltaa ja mahdollisuutta työn tavoitteiden itsenäiseen määrittelyyn. Puoliammatillistuneiden ammattien harjoittajat työskentelevät tavallisesti byrokraattisissa organisaatioissa. Keskeisiä työtehtäviä ja niiden

noudattamista ohjaillaan organisaation säännöillä ja valvonta perustuu sisäiseen käskyvaltahierarkiaan. (Simpson & Simpson 1969, 196—198, 246—247.)

Professionalismin kritiikkiä

Professionalismi-ideologiaa ja sen arvoja on kritisoitu vahvasti. 1960-luvun alkuvuosiin saakka vallitsi luottamus professionalismin arvoihin ja sen merkitykseen tulevaisuudessa. Tämä vuosikymmen osoittautui kuitenkin käännekohtaksi: syntyi voimakas professionalismin vastainen liike.

Ammatilliset arvot, kuten palveluihanne ja taloudellisen hyödyn merkityksellisyys, on professionalismin kritiikissä leimattu itsekkään tulojen ja vallan tavoittelun näkösuojaksi. Professionaalisen statuksen tuottamien palkintojen tavoittelu on kritiikin mukaan ohittanut kysymykset ammatillisuuden arvoista ja ammattien tavoitteista. Professionaaleja on syytetty asiantuntijavaltansa käyttämisestä yhteiskunnallisten etujen ja vallan tavoitteluun ja saadun statuksen ylläpitämiseen. Professionit puolustavatkin etujaan muiden ammattikuntien lailla: eroja saattaa olla taktiikassa, mutta ei motivaatiossa. Lisäksi valta-asemassa olevat professionit ovat kritiikin mukaan yhdistäneet voimansa ylläpitääkseen etuoikeutettua asemaansa yhteiskunnassa ja ohjaillakseen sosiaalista muutosta haluamaansa suuntaan. (Asheim 1979, 225—226, 238—251; McKinlay 1977, 56, 61—62; Kivinen 1984, 13.)

Professionalismin tutkimusta on myös kritisoitu voimakkaasti. Perinteistä ammatillistumisen piirremallia ei pidetä toimivana tutkimuksen viitekehäksenä. Piirremallin heikkoutena on tyytyminen luettelemaan professionistatukseen saavuttaneiden ammattien ominaisuuksia ja vertaamaan tutkittavan ammatin ominaisuuksia ideaalimalliin. Sosiologit eivät ole päässeet yksimielisyyteen ammatillistumisen kriteereistä ja niiden tärkeysjärjestyksestä. Professionin piirteiden hahmottamisessa on subjektiivisella valikoinnilla merkittävä osuus: piirreluetteloiden laatimiseen on vaikuttanut sekin, mitä ammatteja on haluttu osoittaa professioneiksi. (Pellegrin 1976, 347; Johnson 1977, 22, 25; Forsyth & Danisiewicz 1985, 59.)

Valtaosa professioneista ja ammatillistumista käsittelevästä kirjallisuudesta on teoreettisesti

puutteellista. Ammatillisuuden elementtien välisiä suhteita ei ole tarkasteltu kovinkaan paljon. Piirremalli sisältääkin »ydinelementtejä», jotka eivät ole itsenäisiä ja toisiaan poissulkevia profession ominaisuuksia, vaan ovat toisistaan johdettavissa. Esimerkiksi ammatillinen auktoriteetti voidaan johtaa teoreettisesta tietopohjasta, koska se on ammatillisen kompetenssin ja siten auktoriteetin lähde. Professionalismin tutkimuksen kiinnittyminen ideaalittyyppisen profession edustamaan ammatillistumismallin yleisten muuttujien asemasta ei ole edistänyt teoreettista kehittelyä. (Forsyth & Danisiewicz 1985, 71—72; Johnson 1977, 23—24, Winter 1983, 15.)

Ammatillistumisen piirremalli pyrkii mittaamaan ammatillisuuden laajuutta vertaamalla tutkittavan ammatin ominaisuuksia ideaalittyyppisen profession määrittelemään standardiin. Käytännössä ammatillistumisen eri ominaisuuksien mittaaminen on tulkinnanvaraista. Tällainen mittaaminen edellyttäisi paitsi profession käsitteen tarkkaa määrittelyä, myös ammattien ominaisuuksien perusteellista analyysia. Perinteinen ammatillistumisen piirremalli on kehitetty harvoja ammattikuntia tutkimalla ja sen sisältämät ammatillisen toiminnan piirteet heijastavat angloamerikkalaista kulttuuria tietyinä ammattien kehityksen ajankohtana. Piirremalli edellyttää ammatillisen kehityksen olevan luonteeltaan samanlaista eri kulttuuripiireissä. (Johnson 1977, 26, 37—38.) Ammatillisuutta tyydytään arvioimaan ennalta laaditun ominaisuusluettelon perusteella nykyhetken tilanteessa huomaamatta niiden olosuhteiden vaihtelua, joissa ammatit kehittyvät. Ammatillistumista tulisikin tarkastella ammatin pitkäaikaisena kehitysprosessina, johon ovat vaikuttaneet sekä ammattikunnan sisäiset että ulkopuoliset paineet. (Johnson 1977, 27, 30; Winter 1983, 16; Pellegrin 1976, 347.)

Vaihtoehtoisia näkökulmia

Ammatillistumista kohtaan esitetystä kritiikistä huolimatta professionalismia ei voi leimata yksiuolotteisesti keinotekoiseksi statuksen tavoitteluksi. Profession-ideologian syntymisen taustalla on ollut yhteisön kehityksen aiheuttama työnjako ja ammattien erikoistuminen. Samalla yhteisön sisällä on syntynyt erikoistu-

nut asiantuntijaroolien tarve. Esitetystä kriittistä huolimatta myös ammatillistumisen piirremallin ansiot on tunnustettu: ammatillistuminen on ainakin osittain ammattikuntien ja yhteisön määrittelyn tulosta ja yhteisön tunnus- tus vaikuttaa professionaalisen statuksen saavuttamiseen. (Winter 1983, 17.) Johnson (1977, 27–28) on esittänyt laajennuksia piirremallin käyttökelpoisuuden lisäämiseksi: olisi operationalisoitava ideaalityyppisen profession ominaisuudet ammatillistumisprosessin mitattavien indikaattorien luomiseksi sekä pyrittävä kuvaamaan ammatillistumiskehitystä historiallisesti.

Piirremallin ohella ammatillistumisen käsitteeseen on sovellettu ns. funktionalistista lähestymistapaa, joka on edellistä abstraktimpi ja selityskykyisempi. Siinä ammatillistumismallin osat on rajoitettu elementteihin, joilla on funktionaalista merkitystä koko yhteiskunnalle tai ammatinharjoittajan ja asiakkaan suhteelle. Ammatteja tarkastellaan niiden yhteiskunnallisesta tarkoituksenmukaisuudesta ja ammatitehtävän sosiaalisesta merkityksestä käsin. Funktionalistinen lähestymistapa olettaa, että professiot ovat palvelu- ja yhteisösuuntautuneita ammatteja, jotka soveltavat systemaattista tietopohjaansa yhteisön keskeisten arvojen kannalta merkittäviin ongelmiin. (Johnson 1977, 23, 33–34; Winter 1983, 33.)

Funktionalistinen malli välttää joitakin piirremallin heikkouksia, mutta monelta osin mallit ovat yhteneväisiä esimerkiksi käsitteistöltään (Johnson 1977, 33). Sekä ammatillistumisen piirre- että funktionalistinen malli on arvioitu teoreettisesti riittämättömiksi professioiden sosiologisessa tutkimuksessa, vaikka ne osaltaan täydentävätkin professioiden kokonaiskuvaa (Winter 1983, 17, 37). Ne ovat saaneet rinnalleen suuntauksen, joka tarkastelee professioita yhteisön valtasuhteiden kautta.

Vallankäyttöön kiinnittyvässä tarkastelutavassa tavoitteena on tutkia yhteiskunnan vallan ja auktoriteetin lähteitä, miten professioasemaan pyrkivät ammatit tavoittelevat valtaa ja miten ne ylläpitävät saavutettua etuoikeutettua asemaansa. (Johnson 1977, 18; Winter 1983, 15–22.) Johnson pitää tärkeänä niiden olosuhteiden tutkimista, joissa ammattikunnat esittävät statusvaatimuksensa. Lisäksi on analysoitava statusvaatimusten sisältöä sekä sitä, millaisia vallan lähteitä on saatavilla. Ammattien vallankäytön ymmärtäminen edellyttää historiallista tarkastelutapaa, joten ammatillis-

tumisen tutkimukseen on liitettävä aikaulottuvuus. Tärkeää on myös erottaa toisistaan ammatillinen toiminta ja vallankäyttö: teoreettiset kehittelyt ovat jääneet vähäisiksi osittain näiden sekoittumisen vuoksi. Valtaan kiinnittyvä lähestymistapa vaikuttaa teoreettisesti lupaa-valta, ja se on vienyt professioiden tutkimusta uuteen suuntaan pyrkiessään erittelemään ja selittämään ammattien vallankäytön muotoja. (Johnson 1977, 30–32, 37–38; Forsyth & Danisiewicz 1985, 60.)

Professionaalisen statuksen ja sen tuottamien palkintojen saavuttaminen on ollut helpointa lähimpänä ideaalimallia oleville professioille, mikä tietenkin motivoi ammattikuntia korostamaan ja kehittämään ammatinharjoittamisen professionaalisia piirteitä. Kuitenkin yhteiskunnan kehitys on asettanut haasteita perinteiselle professionalismille, ja vakiintuneetkin professiot ovat joiltakin osin irtautumassa aikaisemmasta ideaalimallista. Haugin (1977) mukaan ammatillistuminen purkautuu vähitellen. Ammatillisuuden piirteet heikkenevät, kun tiedon monopoli hajoaa, ammatinharjoittajien palveluideaaliin ei enää kriittikittömästi luoteta ja ammattikuntien auktoriteettiasemalle asetetaan haasteita. Professio-ideologian kritiikki ja yleisön luottamuksen heikkeneminen heijastavat perinteisen professionalismin riittämättömyyttä ja staattisuutta ammatinharjoittamisen perustana. Ammatteja ja niiden tavoitteita tulisi voida tarkastella niiden omista lähtökohdista eikä vertaamalla niitä ammatin ulkopuolisiin malleihin.

Haug esittää professionalismin purkautumisen ensimmäiseksi perusteeksi koulutuksen muutoksen. Sivistystason nousu uhkaa professioiden tiedon monopolia, ja tietämyksen lisääntyminen on johtanut skeptisiin asenteisiin ammatinharjoittajia kohtaan. Toiseksi tiedonhallintatekniikan muutokset ovat murtaneet tiedon monopolia ja edistäneet professionalismin purkautumista. Tieto ei enää ole vain asiantuntijoiden ulottuvilla, vaan kaikkien ulottuvilla, jotka tietävät, miten sen saa käyttöönsä. Tietenkin lisäksi tarvitaan kykyä tulkita ja soveltaa saatua tietoa. Kolmas uhka professionaalisen tiedon kontrollille on professionaalisten toimintojen uusi työnjako. Jos uusi ammattiryhmä haluaa jakaa asiantuntijuuden olemassaolevien ammattikuntien kanssa, syntyy ryhmien välinen kilpailu ammatinharjoittamisen monopolista. Mitä laajemmalle tieto leviää,

sitä vaikeampi sitä on monopolisoida tietyn ryhmän yksioikeudeksi. (Haug 1977, 71–76; Winter 1983, 19–20.)

Haugin mukaan tietomonopolin menettäminen ja yleisön luottamuksen heikentyminen johtavat ammatillisen autonomian vähenemiseen. Ammatillisuuden purkautumiskehitys muuttaa ammatinharjoittajan ja asiakkaan suhdetta: ammatinharjoittajilta vaaditaan yhä enemmän vastuuta paitsi kollegoilleen, myös asiakkailleen. Ammatinharjoittajan asiantuntijuus ei lakkaa, mutta auktoriteettisuhteen asemesta ammatinharjoittajan ja asiakkaan suhdetta luonnehtii tasa-arvo. Asiakas ja ammatinharjoittaja neuvottelevat yhdessä yksilöllisesti ja sosiaalisesti tavoiteltavaan päämäärään pääsemisestä asiakkaan ongelman ratkaisemiseksi, ja asiakkaalta odotetaan asiantuntijan mielipiteen kriittistä arviointia. Haug olettaa, että perinteisen professionalismmin asiakkaalta odottamat käytösmallit — tottelevaisuus, luottamus ja kunnioitus — eivät välttämättä enää toteudu meidän yhteiskunnassamme ja vielä vähemmän tulevaisuuden yhteiskunnassa. (Haug 1977, 76–82; Winter 1983, 13.)

Hyväksytty julkaistavaksi 15. 3. 1988.

Lähteet

- Allardt, Erik, *Sociologia I*. WSOY, Juva. 1983.
- Asheim, Lester, *Librarians as professionals*. *Library Trends* 27(3): 225–257. 1979.
- Carr-Saunders, A.M., *Professionalization in historical perspective*. In Howard M. Vollmer—Donald L. Mills (eds.), *Professionalization*, 2–9. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey. 1966.
- Form, William H. & Huber, Joan Althaus, *Occupational power*. In Robert Dubin (ed.), *Handbook of work, organization and society*, 751–806. Rand McNally College Publishing, Chicago. 1976.
- Forsyth, Patrick B. & Danisiewicz, Thomas J., *Toward a theory of professionalization*. *Work and Occupations* 12(1): 59–76. 1985.
- Goode, William J., *The librarian: from occupation to profession?* *Library Quarterly* 31(4): 306–320. 1961.
- Goode, William J., *The theoretical limits of professionalization*. In Amitai Etzioni (ed.), *The semi-professions and their organizations: teachers, nurses, social workers*, 266–313. The Free Press, New York. 1969.
- Greenwood, Ernest, *The elements of professionalization*. In Howard M. Vollmer—Donald L. Mills (eds.), *Professionalization*, 9–19. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey. 1966.
- Haug, Marie R., *The deprofessionalization of everyone?* In Leigh Estabrook (ed.), *Libraries in postindustrial society*, 67–84. The Oryx Press, Phoenix. 1977.
- Johnson, Terence J., *Professions and power*. McMillan, London 1977.
- Kivinen, Osmo, *Terveydenhuollon professioihanteet*. *Sosiaalinen aikakauskirja* (1984): 6, 8–14.
- McKinlay, John, *The professional regulation of change*. In Leigh Estabrook (ed.), *Libraries in postindustrial society*, 47–66. The Oryx Press, Phoenix. 1977.
- Pellegrin, Roland J., *Schools as work settings*. In Robert Dubin (ed.), *Handbook of work, organization and society*, 343–374. Rand McNally College Publishing Company, Chicago. 1976.
- Prentice, Ann E., *Professional ethics*. *Catholic Library World* 56(4): 180–183. 1984.
- Professionalization and democratization in Sweden*. *Studies in memoirs and biographies* by Gunnar Boalt, Ulla Bergryd et al. Almqvist & Wiksell, Uppsala. 1980.
- Rosenqvist, Kerstin, *Ansvar och solidaritet*. *Teoksessa Inkeri Heikkilä ym. (toim.), Kirjastotyön ideaa etsimässä*. *Keskustelua kirjastosta* 6, 15–32. Kirjastopalvelu, Lappeenranta. 1986.
- Simpson, R.L.—Simpson, I.H., *Women and bureaucracy in the semi-professions*. In Amitai Etzioni (ed.), *The semi-professions and their organizations: teachers, nurses, social workers*, 196–265. The Free Press, New York. 1969.
- Toren, Nina, *Semi-professionalism and social work. A theoretical perspective*. In Amitai Etzioni (ed.), *The semi-professions and their organizations: teachers, nurses, social workers*, 141–195. The Free Press, New York. 1969.
- Wilensky, Harold L., *The professionalization of everyone?* *American Journal of Sociology* 70(2): 137–158. 1964.
- Winter, Michael F., *The professionalization of librarianship*. University of Illinois, Graduate School of Library and Information Science. *Occasional Papers Number 160*. July 1983.
- Vollmer, Howard M.—Mills, Donald L. (eds.), *Professionalization*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey. 1966.